

13. Tėvynės šviesa. - 1989. - Geguž. 24.
14. Literatūra ir menas. - 1988. - Geguž. 28.
15. Vakarinės naujienos. - 1988. - Rugs. 16.
16. Tiesa. - 1989. - Rugs. 7.

Ina Daгыtė

PEDAGOGIKOS MOKSLO PADĖTIS RESPUBLIKOJE:
INFORMACINIS ASPEKTAS

Respublikos visuomenės ekonominės reprodukcijos pagrindiniu resursu turi tapti mokslo žinios ir technikos progresas. Tai akcentuojama planuojant Lietuvos mokslo ir technikos pažangos perspektyvą 1991-2010 m. Toliau socialinėmis-ekonominėmis sąlygomis itin aktualu atlikti nuodugnią respublikos mokslo laimėjimų analizę, išryškinti prioritetines tolesnės mokslo raidos respublikoje kryptis. Spręsti šį sudėtingą uždavinį galima keliais būdais, tarp jų tradiciniu bandymų-klaidų keliu, renkant ir analizuojant įvairių mokslinių ir gamybinių organizacijų siūlymus arba taikant naujausias mokslometrinės analizės metodikas. Vienas iš pastarųjų variantų - mokslinių disciplinų raidos analizė informaciniu aspektu.

Kokius pagrindinius uždavinius turėtų padėti spręsti tokios analizės rezultatai? Respublikoje yra susiklosčiusios tradicinės mokslinių tyrimų kryptys. Keičiantis respublikos ekonominiam mechanizmui, ne visos jos atitiks liaudies ūkio poreikius. Kita vertus, reikia atsižvelgti į respublikos mokslinio potencialo galimybes, tinkamą jo reprodukciją, skatinti tuos tyrimus, kurių yra realiai didesnis įdirbis. Kokie respublikoje praktikuojamų mokslo šakų laimėjimų įvertinimo kriterijai? Kiekviena mokslo šaka nėra vienalytė. Ją sudaro tam tikras mokslinių disciplinų skaičius. Mokslinė disciplina - pagrindinė mokslo audinio ląstelė. Ji laikoma susiformavusia, jeigu atitinka šiuos požymius:

1. Mokslinį (tam tikro tyrimo dalyko fiksavimas, mokslinių interesų srities išskyrimas).
2. Mokslinį-pedagoginį (šios srities kadrų buvimas ir rengimas).
3. Mokslinį leidybinį (tam tikro mokslinio profilio mokslinės periodikos funkcionavimas, šios krypties moksliniai lei-

diniai ir kt.).

4. Mokslinį organizacinį (šio profilio mokslininkų jungimasis į formalias ir neformalias draugijas, sistemingas dalyvavimas mokslinėse konferencijose, kongresuose, kitose mokslinės komunikacijos formose) (1, p. 51).

Jeigu galima išskirti visus nurodytus požymius, vadinasi mokslinė disciplina funkcionuoja visu pajėgumu, sėkmingai vykdo savo dvilypę funkciją - struktūrinę ir genetinę.

Žvelgiant į disciplinos formavimosi procesą dinamiškai, skirtini šie etapai:

formuojasi rišli išeities pozicijų (idealizacijų) sistema;

kauptasi šios krypties publikacijų (straipsnių, apžvalgų, monografijų, vadovėlių) masyvai;

atsiranda tyrimo padaliniai - laboratorijos, skyčiai, institutai;

kuriama komunikacijų sistema - profesiniai žurnalai, specializuotos draugijos, simpoziumai, konferencijos;

susiklosto šios srities kadrų rengimo sistema;

atsiranda pastovi šios srities tyrimo rezultatų vartotojų sfera.

Mokslinės disciplinos formavimosi tempus galima reguliuoti, tačiau jai būdingi ir ryškūs saviorganizacijos požymiai. Vertingi yra tarpdisciplininiai ryšiai, jų pagrindu gali formuotis naujos mokslinės disciplinos.

Visos mokslo šakos disciplinų skaičius nėra pastovus, turi tendenciją transformuotis.

Išdėstyty želių praktinės iliustracijos objektu pasirinktas pedagogikos mokslas. Šiandieninėje Lietuvoje jam keliami itin dideli uždaviniai. Jis turi padėti tautos ugdymo teorinius pamatus. Nacionalinė tiek vidurinė, tiek aukštoji mokykla turi būti ne mechaniškai atkurama, o formuojama nauja nacionalinės mokyklos, viso ugdymo proceso koncepcija, įvertinanti naujas socialines-ekonominės sąlygas, jų prognostinės slinkties galimybes.

Ką nuveikė respublikos pedagogikos mokslininkai per pastaruosius keturiasdešimt tarybinės pedagogikos egzistavimo metų? Kurios pedagogikos disciplinos plėtojamos intensyviausiai, kurios atsilikę, kodėl? Kokį mokslininkų sociumą turi dabartinis pedagogikos mokslas respublikoje, kokios jo potencialinės galimybės.

bės, sąsajos su šalies ir užsienio pedagogikos mokslu? Šie klausimai itin aktualūs dabartinei respublikos ir jos mokyklos pertvarkos situacijai.

Minėtos problemos menkai gvildenamos spaudoje. Pedagogikos mokslinio tyrimo instituto 25-erių mokslinio darbo metų apžvalgoje trumpai aptariami pedagogikos moksliniai kadrai (2), J. Dautaras ir V. Rimša savo publikacijoje (3) liečia kai kuriuos pedagogikos mokslo informacijos aspektus. Tačiau sąryšio tarp pedagogikos mokslo kadryų dinamikos ir jų mokslinių tyrimų teminės kaitos, publikacijų šrauto kiekybinės apimties niekas neieškojo. Galų gale ir realizuoti šį uždavinį labai keblu - visose respublikoje esančiose informacijos paieškos sistemose (kataloguose, kartotekose ir kt.) atskiros rubrikos neatitinka pedagogikos mokslo struktūros šiuolaikinio supratimo. Sunku susivokti pačiame mokslinės pedagoginės literatūros sraste. Rubrikos "Spaudos metraštyje", skirtos pedagogikai, netikslios, per metus keičiasi - viena rubrika išnyksta, kita atsiranda, tad sunku nustatyti mokslinių tyrimų ribas, pačių tyrinėtojų mikrosociumus.

Šiame darbe pedagogikos disciplinų klasifikacijos išėties baze bus laikoma prof. L. Jovaišos sudaryta schema (4, p. 29). Iš visų peržiūrėtų schemų ji išsiskiria kryptingumu, tikslia vidine logika. Čia pedagogikos disciplinos skiriamos į dvi grupes: teorinę pedagogiką (bendroji pedagogika, didaktika, auklėjimo teorija, pedagogikos metodologija, androgogika, istorinė pedagogika, lyginamoji pedagogika) ir taikomąją pedagogiką (mokyklotyra, mokymo dalykų metodikos, auklėjimo metodika, socialinė pedagogika, psichologinė pedagogika, institucinė pedagogika, specialioji pedagogika).

Nors straipsnio pradžioje pateiktas bendras mokslinės disciplinos ir jos raidos analizės modelis, tačiau apsiribosime dviejų jo elementų - kadryų ir jų mokslinės produkcijos fiksimu, jų tarpusevio koreliacijos išryškiniu pasterųjų penkiolikos metų laikotarpiu. Gausios surinktos medžiagos pradinė analizė leidžia kelti tokią hipotezę: pedagogikos mokslo kadryų augimo tempai viršija jų publikuotos mokslinės produkcijos augimo tempus.

Šiandieninėje Lietuvoje pedagogikos mokslas plėtojamas ne itin skaitlingame mokslinių institucijų tinkle. Nevykdomi pedagogikos moksliniai tyrimai Lietuvos Mokslų Akademijoje. Respub-

likoje funkcionuoja du šakiniai šio profilio institutai - Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas ir Lietuvos švietimo darbuotojų tobulinimosi institutas. Pirmasis iš jų įpareigotas vykdyti koordinacinės šios šakos tyrimų institucijos funkciją, tačiau, kaip nurodo prof. J. Vaitkevičius, "PMTI darbuotojai daugiausia užsiėmę programų, vadovėlių, metodinių priemonių gamyba, o ne rimtu fundamentaliu pedagogikos teorijos problemų sprendimu. Aukštųjų mokyklų darbuotojai, tempdami didžiulą pedagoginę bei visuomeninę našta, mažai beturi laiko mokslinio tyrimo darbui. Nei PMTI, nei aukštosios mokyklos iki šiol neturi ir bazės moksliniam darbui" (5, p. 5). Tačiau publikacijų srauto analizė rodo, kad tiek PMTI, tiek 6 pedagogikos katedros respublikos aukštosiose mokyklose (VU, KTU, VU, VPI, ŠPI, KKI) yra išvairios tam tikrą pedagogikos mokslo vėgą.

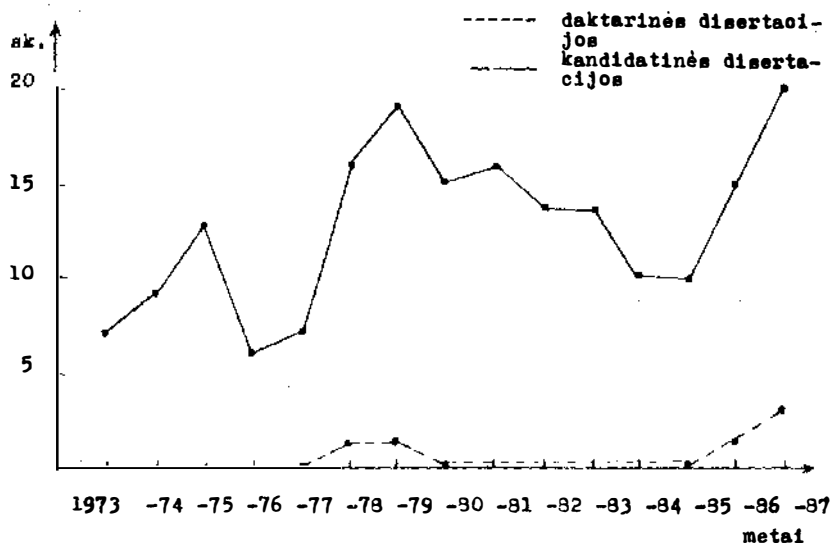
Iki 1969 m. Lietuvos pedagogikos mokslininkai daugiausia dėmesio skyrė tarybinio patriotizmo, proletarinio internacionalizmo, darbinio auklėjimo, mokymo turinio ir metodų tobulinimo problemoms, aktyviai buvo gilnamasi į profesinių besimokančio jaunimo orientavimą, mokinių pažinimo, žinių gilinimo, mokymo diferencijavimo ir kt. klausimus. Buvo tiriamos ir atskirų dalykų mokymo metodikos problemos, Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties raidos istorija.

1969 m. tolesnis pedagogikos mokslų vystymas respublikoje buvo apsvaustytas LKP CK biuro posėdyje, nutarime akcentuojama mokslinio pedagoginio darbo planavimo ir organizavimo tobulinimo būtinybė respublikos mastu, mokslinių pedagogikos kadru rengimo spartinimas ir kt.

Tad 1970 m. prie Mokyklų mokslinio tyrimo instituto (dabar - PMTI) buvo sudaryta Pedagogikos mokslų koordinavimo taryba, kuri ėmėsi kuruoti 20 respublikai aktualių pedagogikos mokslo krypčių. 1980 m. buvo sudaryta nauja Respublikinė pedagogikos mokslų koordinavimo taryba prie LTSR švietimo ministerijos. Atskirų pedagogikos mokslo sričių tyrimams koordinuoti buvo sudarytos septynios probleminės komisijos, tarybai pavesta svarstyti planuojamų daktarinių ir kandidatinių disertacijų temas. Nuo 1971 m. ši taryba leidžia svarbiausių tyrimų, vykdomų pedagogikos srityje Lietuvoje, koordinacinius planus. 1973 m. fiksuojama 16 krypčių, 1987/90 m. m. kryptys glauostos, atitinka pagrindines pedagogikos mokslo disciplinas.

Respublikoje pedagogikos mokslo kadrai intensyviau pradėti rengti tik šeštojo dešimtmečio pabaigoje. Vien 1973–1987 m. laikotarpiu apgintos 192 šios šakos disertacijos. Tai sudaro per 66 proc. visų Lietuvos pedagogikos mokslininkų apgintų disertacijų tarybiniais metais (tarp jų 6 – daktarinės, 186 – kandidatinės). Pirmąją daktarinę disertaciją apgynė J. Laužikas 1967 m. (jis taip pat apgynė ir pirmąją kandidatinę disertaciją 1955 m.).

Lietuvos pedagogikos mokslininkų apgintų disertacijų skaičiaus dinamika 1973–1987 m.

Grafikas rodo akivaizdų kokybinių kadro augimą analizuojamu laikotarpiu. 1973 m. respublikoje iš viso buvo 91 pedagogikos mokslų kandidatas ir 7 pedagogikos mokslų daktarai, 1987 m. – 189 kandidatai ir 5 daktarai.

Daugiausia mokslininkų tiriamuoju laikotarpiu yra apgynę disertacijas iš pedagogikos teorijos ir istorijos, toliau pagal disertacinių tyrimų intensyvumą, eina dėstyimo metodika ir trečioje vietoje – specialioji pedagogika.

1973–1987 m. Lietuvos pedagogikos mokslininkai paskelbė iš viso 1538 publikacijas, tarp jų 541 knygą ir 997 straipsnius.

Publikacijų skaičiaus pasiskirstymas tarp pedagogikos mokslo disciplinų yra toks - teorinės pedagogikos publikacijos sudaro 40,1 proc. viso masyvo, taikomosios pedagogikos - 59,9 proc., tarp jų institucinė pedagogika - 10 proc., specialioji pedagogika - 5,2 proc. Stambių leidinių daugiausia išleidžiama teorinės pedagogikos srityje, taikomojoje pedagogikoje straipsnių keturis kartus daugiau nei kitų publikacijų. Mažai darbų iš pedagogikos metodologijos, pedagogikos istorijos. Produktiviausi pedagogikos mokslininkai 1973-1987 m. laikotarpiu buvo profesoriai V. Pajakas ir J. Vaitkevičius.

Buvo atlikta pedagogikos mokslininkų, dirbusių pedagogikos teorijos ir istorijos srityje, produktyvumo analizė iki disertacijos ir po. Išskirtas 79 mokslininkų sociumas. Iki disertacijos jie publikavo 927 darbus. Apūynus disertaciją, jų leidybinių produkcija sumažėjo beveik 8 kartus. Tokia tendencija realiai galima, tačiau konkrečius duomenis bū. na dar kartą patikrinti pagal autorių asmerines kartotekas. Galima numatyti, kad dalis jų darbų nėra atspindėti "Spaudos metraštyje", kuris, greita disertacijų autoreferatų, buvo tyrimų baze.

Šiuo metu Vilniaus universitete talkinant bibliotekoms yra formuojama kartoteka "Lietuvos pedagogikos mokslininkų darbai 1940-1990 m. " Medžiaga kartotekai renkama iš "Spaudos metraščio", pertvarkoma pagal nurodytą pedagogikos disciplinų klasifikaciją. Teko prisidėti tiek rengiant šios kartotekos sudarymo principus, tiek renkant ir apdorojant konkrečią medžiagą. Sutvarkyta medžiaga aprėpia pastarųjų 15 metų laikotarpį. Užbaigta kartoteka bus reali parama Lietuvos pedagogikos istorijos tyrinėtojams. Tikslinga būtų įvesti duomenis į ESM, tai sudarytų palankesnes sąlygas daugiafaktorinei medžiagos analizei. Šiaandien rankiniu būdu esame išskyrę atskirų pedagogikos disciplinų mikrosociumus, sudarę autorių pavardžių rodykles, atlikę autorių kvalifikacinę analizę, o ateityje būtų tikslinga panagrinėti teminės migracijos tendencijas tiek mikrosociumo viduje, tiek tarp sociumų, atlikti mūsų pedagogikos mokslininkų darbų citavimo analizę (tiek vidinę, tiek remiantis Garfildo rodykle), kas leistų taikyti pasaulyje pripažintus parametrus vertinant mūsų mokslininkų indėlį į pedagogikos mokslą. Paręngtoji statistinė-teminė Lietuvos pedagogikos mokslininkų sociumo ir jų darbu medinė leidžia lengti pirmauosius žingsnius šioje srityje.

LITERATURA

1. Дисциплинарность и взаимодействие наук. - М., 1936.
2. Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas (25-erių mokslinio darbo metų apžvalga). - V., 1983. - 81 p.
3. Dautaras J., Rimša V. Pedagogikos mokslinė informacija // Tarybinis mokytojas. - 1983. - Saus. 14.
4. Jovaiša L., Vaitkevičius J. Pedagogikos pagrindai. T. I. Bendroji pedagogika. Auklėjimo metodika. - Kaunas: Šviesa, 1987. - P. 29.
5. Vaitkevičius J. Tautinei mokyklai - atnaujintą pedagogiką // Mokslas ir gyvenimas. - 1989. - Nr. 5. - P. 5.

BENDROSIOS PEDAGOGIKOS KL A U S I M A I

Rolandas Paulauskas

8. ŠALKAUSKIO FILOSOFINĖ PEDAGOGIKA

8. Šalkauskio pedagogikos teorija išplaukia iš jo filosofijos. Profesorius ne kartą minėjo, jog bet kuri pedagogika turi pasaulėžiūrinį pamatą, todėl, kalbant apie ugdymo mokslą, dera pradėti nuo filosofijos.

Kaip žinoma, į filosofijos šventovę S. Šalkauskis įžengė iš Rytų. Iki riburinių laikotarpiu didžiausią įtaką jam darė V. Solovjovo darbai. V. Solovjovas savo kūryboje kritikavo Vakarų gnozeologizmą ir racionalizmą ir stengėsi sukurti religijos apvalkale telpančią filosofinę sistemą. Pavyzdžiui, būti V. Solovjovas apibūdino kaip kelią į dievišką absoliutą, kuriame realizuojama visų pradų ir elementų sintezė. Pasak filosofo, ypatingas vaidmuo šiame procese tenka pasaulio sielai. Jei Dievui priskiriamas tololo pasaulio sukūrimas, tai pasaulio siela yra blogis ir netvarkos prieštatis. Antra vertus, matydamas pasaulio sieloje karmiškąjį prigimtį, V. Solovjovas nurodo, jog ji palaipsniui sutapstanti su dieviškąja i mintimi.

Šiuo atžyjs V. Solovjovas perbūti ir į mardų. V. Šalkauskis
tai jo mintis galima ir būti teiki teigiamai: 1) absoliutis